

כי יקרא קן ציפור לפניך

מים ראשונים: לפני שנפנה לנושא עצמו, הערה קטנה לגבי הכותרת בצד ימין המלווה את הדפים שלנו בשבועות שבין תשעה באב וראש השנה הנקראים "שבע דנחמתא". מנהג בני רומא הוא רק שלוש נחמות (כנגד שלוש הפרוענויות?) ובפרשת שופטים חוזרים לקרוא הפטרות מענייני הפרשה. ובשבת זו, כי תצא, קוראים במלחמת דוד וגלית בשמואל א פרק יז. "יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה". ראו דברינו [הפטרות ספר דברים](#) בפרשת כי תבוא.

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הביצים: שלח תשלח את האם ואת הביצים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים: (דברים כב ו ז)¹

מסכת חולין דף קלט עמוד ב – כאשר יקרה לפניך

תנו רבנן: "כי יקרא קן צפור לפניך" (דברים כב ו). מה תלמוד לומר? לפי שנאמר: "שלח תשלח את האם ואת הבינים תקח לך" (שם ז), יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן? תלמוד לומר: "כי יקרא" – במאורע לפניך.²

ויקרא רבה כז פרשת אמור – לא הטרחתי עליכם

אמר ר' יהודה בר ר' סימון: אמר הקב"ה: עשר בהמות מסרתי לך, שלש ברשותך ושבע אינן ברשותך. שלש, שהן ברשותך "שור שה כשבים ושה עזים" (דברים יד ד). ושבע אינן ברשותך: "איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר" (שם ה). לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי לכם לעלות בהרים ולהתייגע בשדות ולהביא לפני קרבן מאלו, שאינם ברשותך, אלא ממה שברשותך, מן הגדל על אבוסך: "שור או כשב או עז".³

במדבר רבה יט כז פרשת חקת – אחרי השלום יש לרדוף

"וישלח ישראל מלאכים" (במדבר כ א כא) ... ואומר: "סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו" (תהלים לד טו). ולא פקדה⁴ התורה לרדוף אחר המצות, אלא: "כי יקרא קן צפור לפניך", "כי תפגע שור או יבד" (שמות כג ד), "כי תראה חמור שונאך" (שם ה), "כי תחבוט זיתך" (דברים כד כ), "כי תבצור כרמך" (שם כא), "כי תבוא

¹ כבר הרחבנו לך במצוות שילוח הקן בדברינו [על מידות גזירות וטעמי המצוות](#) בפרשה זו בשנה האחרת. ושם נגענו אגב אורחא בשאלה האם מצוות שילוח הקן היא "מצווה חיובית", היינו שהאדם צריך לקום ולקיימה, ולשוב ולקיימה, כמו נאמר במצוות צדקה ולימוד תורה, או שמא רק "כי יקרא" (בלשונונו היום, "כי יקרה"), רק אם יזדמן ורק אם תתאוה. אם תלך בשדה ותראה אם רובצת על האפרוחים או הביצים ותראה לקחתם, או אם עיסוקך הוא צייד ומלקט המחפש ביצים או אפרוחים, או אז שלח תשלח את האם תחילה. אבל אין מצווה על יהודי לקום ולחפש סיטואציה כזו ולקיים באופן רצוני או מכוון את מצוות שילוח הקן, כחלק מקיום תרי"ג מצוות התורה. ואם הזדמן לו וכבש את רצונו ולא לקח את הביצים או האפרוחים ולא השבית הטבע ממהלכו – מה טוב ומה נעים.

² ובהמשך שם דנה הגמרא בכל פירוט דיני מצוות שילוח הקן וגדריה: "קן – מכל מקום, צפור – טהורה ולא טמאה, לפניך – ברשות היחיד, בדרך – ברשות הרבים, באילנות מנין – תלמוד לומר: בכל עץ, בבורות שיחין ומערות מנין – תלמוד לומר: או על הארץ ... יוני שובך ויוני עלייה שקננו בטפיחין ובבירות, ואווזין ותרגולין שקננו בפרדס – חייב בשילוח, אבל קננו בתוך הבית, וכן יוני הרדסאות פטור משילוח". ראו גם ספרי פיסקאות רכז רכח בפרשתנו בפרטי המצווה. אבל אנחנו מבקשים להתמקד, כאמור, בשאלה אם שילוח הקן היא מצווה של "קום ועשה", לך תחפש קיני צפרים ותקיים את המצווה או לא. ועל כך נראה שקבלנו תשובה ברורה: "יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן? תלמוד לומר: כי יקרא – במאורע לפניך" (במה שיארע לפניך בלשונונו היום). וכן הוא במדרש תנאים לדברים כב ו (שמן הסתם זהו ה"תנו רבנן" שבגמרא): "כי יקרא קן צפור לפניך, מה תלמוד לומר? לפי שנאמר: שלח תשלח את האם, יכול יחזור אדם בהרים ובגבעות עד שימצא קן וישלחנו? תלמוד לומר: כי יקרא – במקרא לפניך". וכן הוא במדרש אגדה (בובר) דברים פרק כב: "כי יקרא קן צפור. מכאן שאינו חייב לחפש אחריו". להלן נראה שיש מי שמנסה להעביר קו דק בין היציאה לשדה לחפש קיני ציפורים שאינה חובה ובין שילוח האם, שמשעה שנתקלת בקן ציפור היא כן חובה. אך כפשוטם של דברים נראה שאין זה כך, שהרי אם יש מצווה חיובית לשלח את האם, למה לא להשתדל לקיימה כצדקה למשל? ולמה שתצווה התורה לשלח את האם ולקחת את הביצים, גם אם האדם לא רוצה ולא זקוק להם? מה יעשה עם הביצים אדם שיצא לטייל בטבע?

³ נפתח סוגריים בנושא שקשור ואולי לא קשור בעניין שלנו. גם כאן אין הקב"ה מטריח את האדם לצאת להרים ולחזר אחרי קרבן, אלא רק ממה שגדל בחצרו. (ראו בהערה הקודמת הבחנה דומה בין בעלי כנף שקננו בפרדס שחייבים בשילוח, ובין אלה שקננו בתוך הבית שפטורים). אלא שכאן, יש מצווה להביא קרבן; הקב"ה לא מטריח את האדם יתר על המידה, אבל גם אם נאמר שמדובר בקרבן נדבה ולא חובה, ודאי מעשה ראוי ומצווה יש כאן וטורח בצידם. לפיכך נראה שזה אכן עניין אחר ורק האסוציאציה הלשונית של הטרחה לחזר בהרים אחרי בעלי חיים הזכירה לנו מדרש זה. וכיוון שבאנו לנושא טרחה וטורח, ראו הביטוי: "אין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו" בשמות רבה לד א בהקשר עם מלאכת המשכן. ראו דברינו [אין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו](#) בפרשת אמור. סגרנו סוגריים.

⁴ ובנוסחאות אחרות: קפדה, מלשון הקפדה. לא הקפידה התורה וכו'.

בכרם רעד" (שם כג כה) - אם באו לידך, אתה מצווה עליהם, ולא לרדוף אחריהם; אבל השלום: "בקש שלום" - במקומך "ורדפהו" - במקום אחר.⁵

תוספתא מסכת פאה פרק ג הלכה ח – מצוות שלא לדעתנו

מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו: צא והקריב עלי פר לעולה ופר לשלמים. אמר לו: אבא, מה ראית לשמוח במצוה זו מכל מצוות האמורות בתורה? אמר לו: כל מצוות שבתורה, נתן לנו המקום לדעתנו. זו, שלא לדעתנו.⁶

דברים רבה ו א בפרשתנו – ורחמיו על כל מעשיו

ולמה התינוק נימול לשמונה ימים? שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו, עד שיהא בו כוחו. וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם, כך רחמיו על הבהמה. מנין? שנאמר: "והיה שבעת ימים תחת אמו, ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן" (ויקרא כב כז). ולא עוד, אלא שאמר הקב"ה: "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" (שם כח). וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה, כך נתמלא רחמים על העופות. מנין? שנאמר: "כי יקרא קן צפור לפניך... לא תקח האם על הבנים".⁷

מסכת חולין דף קמא עמוד א – שילוח הקן אינו נדחה עבור טהרת המצורע

סלקא דעתך, הואיל ואמר מר: גדול שלום שבין איש לאשתו שהרי אמרה תורה: שמו של הקב"ה שנכתב בקדושה ימחה על המים, והאי מצורע כיון דכמה דלא מטהר - אסור בתשמיש המטה ... מהו דתימא: כיון דאסור בתשמיש המטה, ליתי עשה דידיה ולידחי עשה דשילוח הקן, קא משמע לך.⁸

⁵ ובאבות דרבי נתן נוסח ב פרק כד: "רבי יוסי אומר: אם ישב אדם בתוך ביתו ואינו יוצא לשוק, היאך הוא מטיל שלום בין אדם לחבירו? אלא מתוך שהוא יוצא לשוק הוא רואה בני אדם מתנצים ונכנס ביניהם ומפטרם. על [כל] המצוות שבתורה מהו אומר? כי יקרא קן צפור, כי תפגע שור אויבך, כי תראה חמור שונאך - מצוה שהיא באה על ידך, את זקוק לה לעשותה". מדרשים אלה מדברים בייחודיות ושבח השלום שהוא כנגד הכל, ראו דברינו [וקראת לשלום](#) בפרשת שופטים. מה שחשוב לעניינינו הוא שמצוות קן ציפור נמצאת "בחברה טובה" של מצוות רבות אחרות שאין צורך לרדוף אחריהן. ולאור ההבחנה הדקה שכבר ראינו לעיל, בין לרוץ בגבעות ולחפש קיני ציפורים ובין שילוח האם ברגע שמצאת קן - כן או לא, אפשר גם להבדיל בין המצוות השונות שנמצאות בחברת שילוח הקן. כולן, אמנם אינן כמצוות השלום שיש לרדוף אחריה, אבל נראה שיש הבדלים ביניהן. במצוות סיוע לנעזב בדרך (שור אויבך וחמור שונאך) וכן מצוות מתנות עניים (כי תחבטו זיתך וכי תבצור כרמך) - יש מצווה אמיתית מרגע שנולדה הסיטואציה. ראו דברינו [מצוות פריקה ומצוות טעינה](#) בפרשת משפטים. מה שאין כן ב: "כי תבוא בכרם רעד", שגם אם התירה התורה לאכול ענבים "כנפשך שבעך", פשיטא שאין זו מצווה לקום ולעשות ומי שבא בכרם רעהו ולא אוכל, או אוכל ולא עד כדי שביעה, תבוא עליו ברכה. ראו דברינו [אכילת הפועל](#) בפרשה זו. ובפשטות, כך גם מצוות שילוח הקן, אבל עדיין מי שרוצה לחשוב אחרת, יכול לפרש דרשה זו בדרך. במצוות לקט - עוללות: "כי תחבטו זיתך", "כי תבצור כרמך" היא מקרה מיוחד שנראה במקור הבא.

⁶ מצוות מתנות עניים מורכבת ממספר מצוות שאפשר לדרג אותן בהתאם לחובה לרדוף או לקיים באופן חיובי. החל ממצוות פאה שיש להשאיר במכוון, דרך לקט ועוללות ושאדם אולי לא השאיר במכוון (ואולי כן) אך גם כשנזכר - אינו חוזר. ובסוף הקטיף או הקציר או הגדיד, לא חוזר ומחפש אולי לא קטף הכל, שהיא "עשייה פסיבית". וכלה במצוות שכחה שיוצרת הבחנה בין מצוות שהן "לדעתנו" ובין מצוות שהן "שלא לדעתנו" - מצווה שבאה בהיסח הדעת וכזו היא אולי יחידה בתורה (אי אפשר לברך עליה ולומר "לשם ייחוד קודשא" ולכוון כוונות וכו'). וכבר הרחבנו לדון על מדרש זה בדברינו [מתנות עניים](#) בפרשה זו ולא נאריך כאן. ראו דברינו שם. ראו גם דברינו [מעשה בחסיד אחד](#) במיוחדים

⁷ וכן הוא בדברים רבה (ליברמן) בראש פרשתנו. וראו כמו כן משנת רבי אליעזר פרשה ה עמוד 98: "ר' חנניה אומר: כי יקרא קן צפור. וכי איזו רחמים גדולים, רחמי הבריות או רחמי מי שאמר והיה העולם? הוי אומר: רחמי מי שאמר והיה העולם. ומה אם הבריות, שרחמיהן מעוטין, נצטוו שאם יטלו הבנים ישלחו את האם חפשי, הקב"ה, שרחמיו מרובין, על אחת כמה וכמה שאם נטל את הבנים ישלח את האבות חופשים מדינה שלגיהנם". כבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [על מידות גזירות וטעמי המצוות](#) בפרשה זו בשנה האחרת, והצבענו עליהם כאסמכתא לשיטות הראשונים: רמב"ם, רמב"ן וספר החינוך שדורשים בטעמי המצוות ובכללן בטעמה של מצוות שילוח הקן, לכאורה כנגד הגמרא בברכות לג ב הקובעת שמשתיקין מי שאומר: "על קן צפור יגיעו רחמך מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזרות". החיבור של המדרש עם מצוות "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" ר"ביום השמיני ירצה לקרבן" והדגש על "לא תקח האם על הבנים" מדברים בעד עצמם. מי שבחר שלא לקחת את הביצים או האפרוחים בכלל, וממילא גם לא לשלח את האם, כמוהו כמי שבחר שלא לשחוט לא אותו ולא את בנו, לא ביום אחד ואולי בכלל לא. אם טעמה של מצוות שילוח הקן היא להרגיל אותנו במידת הרחמנות ולקיים "ורחמיו על כל מעשיו" (מה הוא רחום אף אתה רחום), פשיטא שהכי טוב הוא לא לשלח את האם בכלל, להניח לטבע כמות שהוא, להמשיך ללכת בדרך וליהנות מיופיו של העולם שהקב"ה ברא. ראו דברי הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג פרק מח שעדיף להניח לביצים או לאפרוחים: "כיוון שהנלקח אינו ראוי לאכילה ברוב המקרים".

⁸ המשנה בסוף חולין קובעת: "לא יטול אדם את אפילו לטהר את המצורע", אך הגמרא מעלה סברה שתידחה מצוות שילוח הקן (איסור לא תקח האם על הבנים) בשביל מצוות טהרת מצורע (שכרוכה בהבאת שתי צפרים), שהרי טהרתו היא דבר חשוב שיש בו שלום בית וגם שלום חברתי שחוזר להיות חלק מהקהל. בא ציווי התורה: "שלח תשלח את האם" ואומר שאין דחיה של מצוות שילוח הקן, גם לא בשביל השלום וטהרת המצורע. כבר ראינו את מדרש במדבר רבה לעיל שמעלה את רדיפת השלום מעל כל שאר המצוות, כולל שילוח הקן, אך כאן משמע שאינו דוחה מצווה זו. ניתן לחבר גמרא זו עם מדרש דברים רבה הנ"ל. השלום הוא ערך עליון, אבל אי אפשר לעשות שלום במחיר אכזריות, גם לא אכזריות כלפי בעלי חיים. אולי גם מכאן ניתן להוכיח שעדיף להניח לטבע כמות שהוא וימצאו הנזיר או היולדת בני תורים מגידול בית.

תלמוד ירושלמי מסכת פאה פרק א הלכה א – מצוה קלה ששכרה אריכות ימים

א"ר אבא בר כהנא: השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות. מצוה קלה שבקלות זה שילוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם ובשתייהן כתיב והארכת ימים.⁹ ... רשב"י אומר: כשם שמתן שכרן שוה כן פורענותן שוה. מה טעם? "עין תלעג לָאָב וְתָבוֹז לִיקָהָת אִם יִקְרֶיהָ עֲרָבִי נַחַל וַיֵּאָכְלוּהָ בְּנֵי נֶשֶׁר" (משלי ל יז) - עין שהלעיגה על כיבוד אב ואם וביזת על לא תקח אס על הבנים ... יבוא עורב שהוא אכזרי ויקרנה ואל יהנה ממנה, ויבוא נשר שהוא רחמן ויאכלנה ויהנה ממנה.¹⁰

דברים רבה ו ג פרשת כי תצא – שרשרת מצוות שמלוות את האדם

"כי יקרא קן ציפור לפניך". זהו שאמר הכתוב: "כי לוית חן הם לראשך" (משלי א ט) ... אמר רבי פנחס בר חמא: לכל מקום שתלך, המצוות מלוות אותך: "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך"; אם עשית לך דלת, המצוות מלוות אותך, שנאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך". אם לבשת כלים חדשים המצוות מלוות אותך, שנאמר: "לא תלבוש שעטנז" ... ואם היה לך שדה והלכת לחרוש בתוכה המצוות מלוות אותך, שנאמר: "לא תחרוש בשור ובחמור יחדו"; ואם זרעת אותה המצוות מלוות אותך, שנאמר: "לא תזרע כרמך כלאים", ואם קצרת אותה המצוות מלוות אותך, שנאמר: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה". אמר הקב"ה: אפילו לא היית עוסק בדבר אלא מהלך בדרך, המצוות מלוות אותך. מנין? שנאמר: "כי יקרא קן צפור לפניך".¹¹

דברים רבה פרשה ו סימן ז – קיום המצווה מספר פעמים

"שלח תשלח את האם". רבנן אמרי: למה שתי פעמים? שאם ארעה לך המצוה הזאת פעם שניה, לא תאמר: כבר יצאתי ידי חובתי, אלא כל זמן שתארע לידך אתה צריך לקיים אותה.¹²

תורה תמימה הערות דברים פרק כב הערה סח – מהי תכלית הנרצה

והנה ראינו להעיר כאן בסוף מצוה זו מה שחקר בשו"ת חוות יאיר¹³ סימן ס"ז אם כלל מצוה זו דשילוח האם היא רק באופן שרוצה ליקח הבנים, או שמחויב לכתחילה בשניהם, היינו ליקח הבנים ולשלח האם.¹⁴

⁹ ירושלמי זה הוא המקור להשוואה זו של מצוות כיבוד אב ואם שהיא החמורה שבחמורות ומצוות שילוח הקן של קלה שבקלות ששכרם שווה. ראו גלגול דאשה זו במדרש דברים רבה ו בפרשתנו במשל על המלך ששכר פועלים לעבוד בפרדסו ולא גילה להן את שכרם. אך אותנו מעניין מדוע מצוות שילוח הקן היא "קלה שבקלות", האם משום שכל מה שצריך הוא להבריח את הציפור? אנו מציעים ש"קלות השילוח" קשורה גם בכך שאין זו מצווה "חיובית" שצריך לחזור ולהדר אחריה ושעדיף בכלל להשאיר את האם רובצת על האפרוחים או על הביצים. אם בכל זאת בחרת לקחת את הביצים או האפרוחים, אבל הקפדת לשלח את האם, תקבל שכר כמו כיבוד אב ואם. (ועל חומרת כיבוד אב ואם ראו בירושלמי שם שהוא כפריעת חוב, ראו דברינו **מצוה קלה** בפרשת עקב). אם כך, איזה שכר נקבל על אי שילוח הקן? הייתכן מצב שיש למעשה כזה ערך גבוה מהמצווה עצמה? אולי זו 'הכוונה הראשונה' של המצווה בשיטת הרמב"ם? השווה עם מצוות אחרות דוגמת: מחזיר גרושתו, השבת גזילה, נושא אנוסתו, שעליהן היה המשגיח ר' חצקל ז"ל אומר: אני מאחל לכם שלא תקיימו את כל תר"ג מצוות ...

¹⁰ אפשר לראות גם בסיפא זו של הירושלמי חיזוק למוטיב הרחמים שיש במצוות שילוח הקן (באי שילוח האם). זאת בשל המידה כנגד מידה. מי שלקח ולא שילח, נענש באכזריות העורב (מצוות שילוח הקן נוהגת אגב, רק בעופות טהורים ולפיכך לא בעורב). ואם רחמים, אז כאמור לעיל, הרחמים הגדולים ביותר הם להימנע מכל העניין ולתת לאם להמשיך לשבת בקינה עם ביציה ואפרוחיה.

¹¹ ובהמשך המדרש מוטיב מצווה גוררת מצווה: "בן עזאי אומר: מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. כיצד? כתיב למעלה כי תצא למלחמה וגו' וראית בשביה אשת יפת תאר ... מה כתיב אחריו: כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ... הוי עבירה גוררת עבירה. ומצוה גוררת מצוה מנין? תחילה כי יקרא קן צפור, מתוך כך כי תבנה בית חדש, מתוך כך לא תזרע כרמך כלאים, מתוך כך לא תחרוש בשור ובחמור יחדו, מתוך כך גדילים תעשה לך. הרי: מצוה גוררת מצוה". האם מתוך שרשרת המצוות שמלוות את האדם בכל אשר ילך וגוררות האחת את השנייה, אפשר לראות במצוות שילוח הקן דבר חיובי של "קום ועשה"? התשובה היא: לא דווקא. קיום המצווה הוא בשמירה על מצוות עשה לשלח את האם (מצווה תקלז בספר החינוך בפרשתנו) וביותר שלא להיכשל במצוות לא תעשה לא לקחת האם על הבנים (מצווה תקסו שם), ועדיין אפשר שלא לקחת כלל היא בבחינת "ועשית הטוב והישר" והעיקר שלא נכשלת בעבירה על העשה ועל הלא תעשה. כמו מצוות כלאיים למשל שמוזכרת בשרשרת הנ"ל. ואיזה שכר נקבל על אי שילוח הקן?

¹² זה לכאורה המקור הקרוב ביותר לדעה שיש מצווה קיומית בשילוח הקן, אבל נראה שגם כאן ניתן לומר שכוונת הדרשה לומר שאין שילוח פעם אחת, פוטר את הצורך לשלח את האם בפעמים הבאות "שתארע לידך". אין שילוח אס מסוימת (אי שילוח) מוציא את האדם ידי חובתו לשלח אימהות אחרות. וגם באותה אס, כמאמר במשנה במסכת חולין פרק יב משנה ג: "שלחה וחזרה, שלחה וחזרה אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב שנאמר (דברים כ"ב) שלח תשלח". וכמדרש בספרי דברים בפרשתנו פסקא רכח: "שלח תשלח, מצות עשה. שלחה וחזרה שלחה וחזרה אפילו חמש פעמים חייב לשלח שנאמר שלח תשלח". עכ"פ, מדרש דברים רבה זה יכול להתפרש לכאן ולכאן.

¹³ רבי יאיר חיים בן משה שמשון בכרך. 1638 מורביה - 1702 וורמס גרמניה. ראו הערך **יאיר חיים בכרך** בויקיפדיה.

¹⁴ מעיון בדבריו של בעל חוות יאיר עולה שגם לדבריו בוודאי שאין מצווה לרוץ ולחפש קנים של צפרים. אבל בשלב השני, אם נתקלת בקן צפרים, אולי כעת יש מצווה חיובית לשלח את האם? זה דקדוק שהוא מדייק מהגמרא במסכת חולין בה פתחנו, שמציינת שאין צורך לצאת להרים, ולפי פלפולו, אם אין מצווה לשלח גם כאשר נתקלים בקן ציפור, למה צריכה הגמרא בכלל לציין שאין צורך

וכל דבריו שכתב בזה אינם מוכרחים, ואני תמה בכלל איך יעלה על הדעת לומר שהתורה תצוה להיטפל בזה אף נגד רצונו בתכלית הנרצה.¹⁵ כי הלא ברור ונעלה מעל כל ספק, כי מטעם עיקר המצוה הזאת בכלל שלא להתאכזר וליקח האם מעל הבנים בעודה רובצת עליהם. ורק אחרי כי סוף סוף תכלית כל הנבראים לא נבראו אלא בשביל האדם וכמו שהתורה טביחת הבהמה, לכן התירה התורה ליקח את הבנים באופן כזה לשלוח מקודם את האם שלא תראה בלקיחת הבנים. וא"כ ברור הדבר כי רק היתר התורה בזה, אבל מי שאינו רוצה בטפולם כלל וכלל בודאי הוא שרשאי לעבור מעליהם. ואדרבה עוד עושה קורת רוח לאם ולבנים שמניחן ביחד. ואין סברא כלל שעוד יתחייב לעשות פרוד בין הדבקים, וכמו שאין סברא לומר דהמצוה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד הוי אזהרה דווקא על שניהם, אבל אחד מהם מצוה וחובה לשחוט, כן הדבר הזה.¹⁶

מדרש תנחומא פרשת כי תצא סימן ב – אל תעלה לראש האילן לחפש קנים

מעשה באחד שעלה לראש האילן לקיים מצות שלוח הקן ונפל ומת, לפי שנאמר: "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך" - לא שתראה אותן בראש האילנות ותעלה אחריה.¹⁷

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו שוב לשון הירושלמי שהבאנו לעיל: "השווה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה מן החמורות: מצוה קלה שבקלות זו שילוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זו היא כיבוד אב ואם ובשתיהן כתיב הארכת ימים"; איך השתנתה לשון זו במדרשים המאוחרים החל מפסיקתא רבתי פיסקא כג ועד מדרש תנחומא פרשת עקב סימן ב (ונוסח בובר סימן ג) והפכה להיות: "שתי מצות גילה הקב"ה מתן שכרה, אלו הן: קלה שבקלות חמורה שבחמורות, קלה שבקלות שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כב ז), חמורה שבחמורות כבד את אביך ואת אמך וגו' למען יאריכון ימך וגו' ". ואין זה מדויק, שהרי יש מצווה שלישית שנאמר עליה אריכות ימים והיא מצוות מידות ומשקלות בפרשתנו אנו! "אָבֵן שְׁלֹמֶה וְצִדְקָה יְהִיֶה לָךְ אִפֹּה שְׁלֹמֶה וְצִדְקָה יְהִיֶה לָךְ לְמַעַן יֵאָרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ". (ואולי זו גם שאלה והערה לירושלמי). האם זו מצווה קלה או חמורה או משהו באמצע? ראו דברי הגמרא בבא בתרא פח ע"ב: "אמר ר' לוי: קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות". וכבר הארכנו לדון במצווה זו בדברינו על [מידות ומשקלות](#) בפרשה זו.

לצאת לטבע ולחפש קיני ציפורים? אלא וודאי לשיטתו שיש מצווה חיובית אם נתקלת בקן ציפור ועד כי כך שהוא מפלפל שאולי "מחויב לכתחילה בשניהם, היינו ליקח הבנים ולשלח האם". ועל עצם ההצעה הזו, יצא קצפו של בעל תורה תמימה כפי שנראה להלן, מה עוד שבמשך דבריו של חוות יאיר הוא אכן מסכים שיש מצווה חיובית לשלח את האם וכוך את זה עם דברי הזוהר: "והכי מסתבר לטעם שכתב בזוהר שהוא כדי שהעוף אם העופות תצטער ותפרח ממקום למקום לבקש את בניה וע"י כך יתגלגלו רחמי המקום ב"ה על בניו שבגלות". הפוך על הפוך. נותני טעמי המצוות אומרים שכונת התורה ללמדנו רחמים על כל הציפורים, בבחינת "ורחמיו על כל מעשיו", באה הקבלה והופכת את הקערה על פיה ואומרת: אדרבא, אנחנו נגרום צער לבעלי החיים, הקב"ה יראה את צערם ויתמלא עלינו רחמים. נראה שזו דוגמא חריפה להבדלים בין גישת הקבלה והמיסטיקה מול בעלי תריסין ומדרש. נגד רצונו של הקב"ה בתכלית העולם. ראו דברים רבה ו ה שהציפור עוסקת בבנינו ובתיקונו של העולם (ובזכות זה היא מוצלת).¹⁵ ובהמשך דברים אלה שהם כדבריו "ברורים בטעם וסברא" (מצאנו עשרות מקומות בתלמוד הבבלי וכמעט בכלל לא בירושלמי של לימוד הלכה מסברא), הוא מביא ראיה מרבנו ניסים, בחידושיו למסכת חולין קמ ע"א, שקובע שמצוות עשה של שילוח הקן היא "חלשה" בהשוואה למצוות אחרות שמשום שאיננה "מצוה המוטלת עליו, כי אם אינו רוצה ליקח הבנים פטור מלשלח האם". היוצא מכל העניין הזה, שבסולם הערכים של התורה, יש, לפחות במקרה זה, ערך גבוה יותר מקיום מצווה והוא לקיים "תכלית הנרצה". לעסוק בבניין העולם ותיקונו. מצוות שילוח הקן, ואיסור "לא תקח האם על הבנים" לא באו אלא למצוא פתרון מעשי למי שרוצה לקחת את האפרוחים או הביצים וכאמור בתחילת דברינו, היו אז לא מעט אנשים שהתפרנסו מצייד (איסוף) ביצים וגוזלים בטבע, בדומה לליקוט צמחים למיניהם או ציד בעלי חיים. בהיבט זה של הכרה בצורך לצד יכולת להימנע מצורך, ניתן אולי גם לדמות את מצוות שילוח הקן לדין אשת יפת תואר שגם היא בפרשתנו ולא ניתנה אלא כנגד היצר הרע (קידושין כא ע"ב) ומצוות אחרות ששבהן יש "כוונה ראשונה" ו"כוונה שנייה" כדברי הרמב"ם במורה נבוכים. אם לעיל בהערה 9 ציינו מצוות שהלוואי שלא נזכה לקיימן כלל, כהשבת גזילה ומחזיר גרושתו, מצוות שבאו לתקן מעשה פגום, כאן מדובר אולי בדרגה שנייה של מצוות שבידך הבחירה לקיים או לא והתורה אמרה "כי יקרא" וחז"ל הוסיפו שמוטב שלא תיקח בכלל. והיכן, אגב נשים מצוות כמו כל דיני נגעים, קרבן חטאת ועוד.

¹⁷ הסיפור על האב ששלח את בנו לקיים מצוות שילוח הקן במקום גבוה (בירה) והבן נפל מהסולם ומת, הגם שקיים את שתי המצוות שעליהן מבטיחה התורה אריכות ימים; סיפור זה נמצא במקומות רבים: גמרא חולין קמב ע"א, קידושין לט ע"ב, מדרש תנאים לדברים כב ז, קהלת רבה ז א ועוד. סיפור זה מקושר להתפקרותו של אלישע בן אבויה כמתואר במדרש רות רבה ו ד, והוא שהביא את ר' יעקב בגמרא חולין (וקידושין) שם להעתיק את שכר המצוות לעולם הבא: "למען יאריכון ימך - בעולם שכולו ארוך, ולמען ייטב לך - לעולם שכולו טוב" ואף לקבוע נחרצות בהמשך שם: "שכר מצות בהאי עלמא ליכא". אך כאן בא מדרש תנחומא המאוחר ומציג פתרון מפתיע. למה בכלל היה צורך לחזור אחר מצוות שילוח הקן? למה לעלות לראש האילן ולחפש קינים? אולי בגלל זה מת הילד או האישה? ועדיין הנושא קשה וסבוך: ראשית, מה חטא הבן שקיים מצוות אביו ושנית, האם ייענשו כל צידי האפרוחים והביצים שבזמנם זה היה מקור מחייתם, בדומה לכל ציד חיה ובהמה. מדרש זה אכן מפתיע ומיוחד ואפשר שהוא קרא את דברי גמרא חולין לעיל: "יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן?" קריאה מיוחדת.

מים אחרונים 2: שמעתי על מנהג בני עדות ספרד לעשות סעודת כפרה במנין למי ששילח ציפור והרס את קינה שבנתה בביתו. כל מי שמכיר מקור מנהג זה וסימוכין לו, אנא יודיענו בהקדם.